

În lunile anului iunie-iulie 1939, relațiile sovieto-germane purtau un caracter de așteptare din ambele părți. Stalin era dispus să adâncească aceste relații, dar mai „era obsedat de frica că Anglia și Franța vor prelua inițiativa și împreună cu Germania vor forma un front unic antisovietic”, de aceea aștepta ca inițiativa apropierei să vină de la Hitler, cu atât mai mult că spre deosebire de liderul nazist, „Stalin nu avea termene-limita și stătea foarte bine cu nervii”. Această poziție a părții sovietice este divulgată la întâlnirea dintre Molotov și Schullenberg de la 20 mai, unde Molotov propune ca relațiile germane-sovietice să fie ridicate la un nivel mai înalt pe o „bază politică” și nu doar economică.

În același timp, Hitler era cointerestat în clarificarea rapidă a poziției URSS, fiind limitat în timp, deoarece planul „Weis” a stabilit, în principiu, începutul agresiunii poloneze. Astfel, în luna iunie au avut câteva întrevederi dintre reprezentanții sovietici și cu germani care au avut ca scop clarificarea situației referitor la acea „bază politică” propusă de Molotov la 20 mai, dar fără prea mari succese.

Pe la mijlocul lunii iulie 1939, URSS hotărăște să arate Germaniei că nu va suține Polonia în caz de conflict. Astfel, „la 14 iunie Astahov, însărcinatul sovietic cu afaceri la Berlin, îl vizitează pe ambasadorul Bulgar, Draganov, căruia îi spunea tot ce vrea Moscova”. El a menționat că URSS are trei variante de acțiune în planul politicii externe și anume: a) încheierea pactului cu Anglia și Franța, b) tărgănarea convorbirilor cu aceste țări, c) apropierea cu Germania. Dintre toate preferabilă era ultima, deoarece totul depindea de Germania. Dacă aceasta ar face o declarație precum că nu vrea să atace URSS sau că ar semna un tratat de neagresiune, atunci Moscova ar refuza încheierea acordului cu Anglia. Cu alte cuvinte, Germaniei i se transmise că poate să atace Polonia, dar numai încheind un tratat cu URSS.

Aflând de cerințele Moscovei, Berlinul nu a răspuns în nici un fel, hotărând să continue tratativele referitoare doar la acordul economic. Acest lucru însă nu înseamnă că Hitler a renunțat la ideea de a reîntoarce Danzigul – pur și simplu el mai credea că această chestiune poate fi rezolvată pe cale pașnică, continuând presiunile asupra Poloniei. Acest lucru părea a fi posibil și mai mult odată cu începerea „tratativelor englezo-germane în probleme economice (la începutul lunii iulie), la care indirect s-au atins și relațiile germano-polone”. Acest lucru l-a neliniștit pe Stalin, cu atât mai mult că la începutul lunii iulie tratativele sovieto-englezo-franceze, practic, s-au suspendat. Însă speranțele lui Hitler s-au spulberat rapid când, la 20 iulie 1939, ministrul polonez de război a declarat că Polonia va începe să lupte chiar dacă va fi nevoită să lupte de una singură. Plus la toate, a început să circule zvonul cum că „pe 23 iulie negociatorii sovietici și occidentali au convenit asupra unui proiect de tratat care aparent era pe planul ambelor părți”. În realitate negocierile politice au fost amânate și s-a hotărât începerea negocierilor militare.

Pomenindu-se în fața pericolului izolării politice, Hitler a fost nevoit să dea indicații în vederea apropierei de URSS. La 26 iulie Schnurre, șeful secției 2 Europa de Răsărit” a MAE german, „i-a invitat pe Astahov și Babarin, conducătorul reprezentanței comerciale într-un restaurant berlinez, elegant, „Ewest”, într-un cabinet separat”. În timpul Schnurre a declarat că dacă URSS permite rezolvarea problemei Danzigului în folosul germanilor, atunci Berlinul poate merge la orice cedări în fața Moscovei. El a menționat că activitatea germană în statele Baltice și România nu lezează drepturile sovietice, dar dacă ar dori partea sovietică, atunci germanii ar merge în întâmpinarea intereselor sovietice. Schnurre a propus și trei etape de apropiere sovieto-germane: 1. Semnarea unui tratat economic credito-comercial, 2. Normalizarea și ameliorarea relațiilor în sfera protocolară și științifică, 3. Restabilirea relațiilor politice amicale. Ca răspuns, la 29 iulie URSS a declarat că ameliorarea relațiilor economice poate duce la ameliorarea celor politice, dar cu condiția că germanii să specifice forma concretă de ameliorare a acestora.

Între timp, parlamentul din Danzig, care își coordona toate acțiunile cu Berlinul, a adoptat la începutul lunii august un decret ce interzicea de la 6 august vameșilor polonezi să-și îndeplinească funcțiile la hotarele dintre Danzig și Prusia Orientală. Guvernul Poloniei încurajat de reluarea tratatelor anglo-franco-sovietice, „cere anularea acestei hotărâri, în caz contrar ea urma să fie interpretată ca declarație de război”. În consecință, Berlinul impus de situația creată, se grăbește de a legifera neutralitatea URSS. La 2 august Ribbentrop a avut o întrevedere cu Astahov, unde Ribbentrop a confirmat direct propunerile făcute de Schnurre la 26 iulie, menționând că ameliorarea relațiilor sovieto-germane ar fi posibilă în cazul respectării a două condiții: neimplicarea reciprocă în problemele și abandonarea politicii ce merge împotriva intereselor vitale germane. Respectarea acestor condiții ar fi dus la evitarea oricăror disensiuni sovieto-germane de la Marea Baltică până la Marea Neagră, zonă în care este loc pentru ambele state și în care nu este neapărată interesele sovietice să se ciocnească de cele germane. S-a mai menționat și despre disponibilitatea Germaniei de a se înțelege cu URSS și în privința viitorului Poloniei.

La 3 august, la Moscova, „are loc întâlnirea dintre Schullenburg și Molotov, la care ambasadorul german propune din nou părții sovietice îmbunătățirea relațiilor sovieto-germane în schimbul neutralității URSS în conflictul germano-polonez. Partea germană insistă ca răspunsul să i se dea cât mai repede posibil. Văzând însă insistența Berlinului, URSS ridică prețul: așteaptă ca propunerile să aibă un conținut mult mai larg și să vină anume din partea Germaniei. În aceste condiții, parlamentul din Danzig este nevoit să bată în retragere.

Înțelegând că problema Danzigului va putea fi hotărâtă doar pe cale armată, Hitler este nevoit să accepte jocul sovieticilor. Astfel, la întâlnirea cu Astahov de la 8 august 1939 partea germană dă de înțeles părții sovietice că este dispus să-și anunțe dezinteresul față de țările Baltice (cu excepția Lituaniei), Basarabia și Polonia rusească în schimbul declarării dezinteresului Moscovei față de Polonia germană. Totodată, germanii menționează că ei vor merge în întâmpinare oricărei alte dorințe expuse de URSS. Pe lângă aceste, partea germană a adăugat foarte iscusit că „discuțiile la această temă vor putea fi prelungite doar în cazul nesemnării acordului militar anglo-franco-sovietic”.

Răspunsul venit din Moscova – cum că este posibilă o apropiere sovieto-germană – a sosit la 12 august, exact în ziua când a început negocierile militare sovieto-engleze-franceze, negocierii referitor la care „de la bun început au apărut bănuiele în eficacitatea lor, deoarece reprezentanții militari englezi și francezi nu aveau destule împuterniciri” și deoarece polonezii nu doreau să permită trecerea armatei roșii prin teritoriul lor, fiind siguri că dacă le vor acorda rușilor acest drept, atunci aceștia niciodată nu vor mai pleca.

Hitler, încurajat de răspunsul primit de la Moscova, semnează în aceeași zi directiva de pregătire de război împotriva Poloniei, atacul asupra căreia a fost programat pentru 26 august 1939, iar la 14 august, la ordinul lui Ribbentrop a fost alcătuit și trimis lui Schullenburg, ambasadorul german la Moscova un act care cuprindea propunerea făcută de germanii părții sovietice de a începe negocierile politice cu scopul de semna un acord. Însă întâlnirea Molotov-Schullenburg, de la 15 august, „partea sovietică pentru prima dată și-a expus doleanțele”, care prevedeau: 1) semnarea unui pact de neagresiune, 2) garantarea celor expuse la întâlnirea cu reprezentantul sovietic de la 8 august, 3) implicarea Germaniei în conflictul sovieto-japonez în vederea aplanării acestuia, 4) încheierea tratatului economic.

Dorind să înceapă cât mai repede negocierile politice (se apropia data programată pentru atacul Poloniei, 26 august 1939, iar situația cu URSS așa și nu era clarificată), partea germană transmite Moscovei, prin răspunsul de la 17 august, că acela expuse de Molotov în cadrul ultimei

convorbiri cu Schullenberg corespund dorințelor guvernului german și Germania este gata să semneze un asemenea pact pe un termen de 25 de ani.

Dar la Moscova Molotov a pregătit germanilor încă o surpriză. După cele expuse de Schullenburg, liderul sovietic a declarat că pentru apropierea sovieto-germană un prim pas ar trebui să fie încheierea tratatului economic, și doar după aceasta ar trebui să urmeze încheierea tratatului de neagresiune sau confirmarea tratatului de neutralitate din 1926 cu acceptarea unui protocol special referitor la cointeresarea părților contractante în anumite probleme ale politicii externe, cu scopul ca acest protocol să constituie partea organică a tratatului. Fiind întrebat ce va conține acest protocol, Molotov a spus că doar cele promise în urma întâlnirii de la 15 august.

La 19 august Schullenburg a declarat, în conformitate cu instrucțiunile primite de la Ribbentrop, că „până la începutul conflictului cu Polonia, care datorită situației create poate izbucni destul de curând, trebuie să clarifice poziția lui URSS față de poziția cu Germania”. După aceasta el a declarat că Ribbentrop este dispus să mergă în întâmpinarea tuturor dorințelor conducerii sovietice, deci și a celor expuse la 17 august. Tot atunci Molotov i-a înmânat lui Schullenberg proiectul pactului de neagresiune format din 5 Articule și un postscriptum, în care se pomenea „protocolul special” ca parte de bază a tratatului. Pactul prevedea refuzul părților de a folosi primele forțe, abținerea de la acțiuni agresive sau atac al unui stat asupra altuia atât separat, cât și în alianță în alte state; interzicerea de a susține sub orice formă un al treilea stat care are ca scop al agesiunii sale pe unul din parteneri (ar fi contribuit la privarea Japoniei de susținerea germană în conflictul cu URSS); organizarea consultațiilor în caz de apariție a dimensiunilor și conflictelor, iar în caz de necesitate urmau să se formeze comisii care ar aplană aceste conflicte. Tratatul urma să fie pentru o perioadă de 5 ani cu posibilitatea prelungii automate prelungirii automate pentru următorii 5, urmând să intre în vigoare doar după procedura de ratificare. Este interesant faptul că în comparație cu celelalte tratate semnate de URSS cu alte state, unde o condiție era „modul de acțiune pașnică”, în proiectul tratatului sovieto-germano așa condiție lipsește. În așa mod Stalin a deschis larg ușile în calea cuceririlor germane.